

Geert Vandamme

Jean Ray

de biografie

‘Soms overtreft de werkelijkheid de fantasie’

DEEL I

Kreeftensoep met een hamsmaak

Edward Anseele [MARXISTSF.ORG]

*Daar is hij weêr, ons aller Vriend,
Zoolang aan 't volk ontrukkt,
De strenge straf zoo onverdiend,
Heeft hem niet neêrgedrukt.
Al schonk men hem geen kwijtvergun,
Maar banden meer en meer,
Daar is onz' dapp're volkstribun
Onz' koene strijder weêr.
Zes maanden lang heeft hij gezucht,
In 't akelige graf,
Omdat hij, voor de ramp beducht,
Een heil'ge raad ons gaf;
Het eeuwig Christelijk gebod,
In zijn beroemde brief:
"Bemint uw broêrs, sla niemand dood,
En hebt elkand'ren lief!"*

1 Karel Waeri: 'Aan den Volksvriend Ed. Anseele bij zijn invrijheidstelling opgedragen' - Waeri, 1899: 426-427.

Op 6 februari 1887 openden de gevangenispoorten² zich voor de Gentse socialistische voorman Edward Anseele: zes maanden³ had hij er de binnenkant van gezien. Kort ervoor was hij één van de oprichters geweest van de socialistische Belgische Werkliedenpartij (BWP). De aanleiding tot zijn gevangenneming was een artikel van zijn hand, dat was gepubliceerd in de door hem gestichte krant Vooruit, geschreven naar aanleiding van de zware onlusten die op 18 maart 1886 waren losgebarsten in Wallonië en waarbij op de stakers geschoten werd. Toen Anseele dit vernam, schreef hij in de krant Vooruit van 26/27 maart⁴ een oproep, waarin hij *alle vaders, moeders, broêrs, zusters, minnaressen met familieleden of vrienden in het leger verzocht hen te smeeken in naam van alles was zij lief hebben, toch niet op het volk te schieten!* De dag nadien omschreef hij overmoedig in een speech koning Leopold II als 'de eerste volksmoordenaar'. Voor beide feiten werd hij gerechtelijk vervolgd met als aanklachten: aanzetten tot ongehoorzaamheid en majesteitsschennis. De laatste aanklacht werd verworpen, voor de eerste kreeg hij een

2 Van het Rasphuis, soms omschreven als 'Anseeles kasteel aan de Coupure'.

3 Zes maanden wordt zowat overal aangehaald, De Witte (1898: 145) nuanceert: *Anseele zat 4 ½ maanden, omdat na de eerste dertig dagen, 21 dagen celgevang voor éene maand gerekend wordt. Hij zat op pistool, mocht bezoeken ontvangen in eene kamer en niet achter de traliën. Ook was het hem vergund te lezen en te schrijven.*

4 In Avanti, s.a.: 383-384.

veroordeling van zes maanden en zijn strafging in op 4 september 1886. Hierna was zijn populariteit niet meer te stuiten en eens vrij greep een groots huldebetoon plaats voor ‘martelaar Anseele’ in het pas aangekochte lokaal van de Samenwerkende Maatschappij (SM) Vooruit in de Chartreuzenstraat.

De dag nadien meldde de krant Vooruit⁵ vol trots: *Rond elf uur waren er meer dan vier duizend personen opeengehoopt. Overal, voor de vensters, op de daken, en in de gaten, voor de gelegenheid in de omliggende woningen gekapt, zat eene groote menigte. Om elf uur en 10 minuten doet gezel Anseele, onder de krachtige tonen der Marseillaise, door onze flinke*

harmonie uitgevoerd, zijne intrede. De geestdrift welke zijne verschijning bij die zee van menschen deed ontstaan, is onbeschrijflijk. Er scheen aan de toejuichingen en het bravogeroep geen einde te komen.

Edward Anseele bedankte met *een groote redevoering, die hij in het gevang geschreven had. Hij kreeg benevens vele kronen en bloemen, eene geheele bibliotheek vol boeken.*⁶

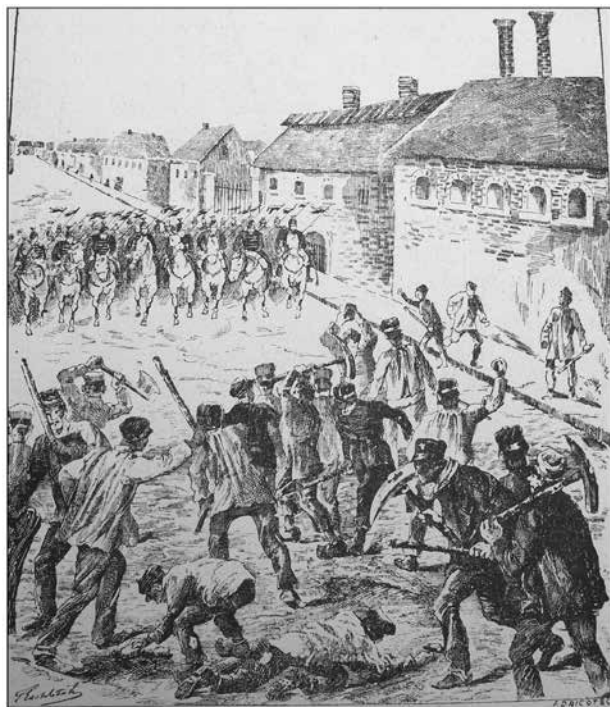
We mogen er zeker van zijn dat zich tussen het publiek Edwards enige zus bevond, Marie Thérèse. Ze was op dat moment vijf maanden zwanger van haar tweede kind en woonde, sinds haar huwelijk met Edmond Joseph De Kremer in 1883, op de Gentse Ham.

HOOFDSTUK 1

‘IN LOCO QUI DICITUR HAMMA’

Van deze Ham was er voor het eerst sprake in een eind zevende-eeuwse tekst, waarin verwezen wordt naar *in loco qui dicitur Hamma*,⁷ waarmee een hoek aangeslibd land werd bedoeld. Gedurende eeuwen zal de situatie aldaar zo blijven. Pas in de 19de eeuw werd de Ham ontdekt als wingewest voor de steeds uitbreidende Gentse industrie.

Zo werd er in 1818 de katoenspinnerij Dierman-Seth opgetrokken en door het graven van het kanaal Gent-Terneuzen in 1827 ontwikkelde zich aldaar de zogenaamde ‘dolkwijk’, waarvan de Ham de westelijke begrenzing werd. In 1859 kreeg de Ham dan ook een nieuwe rooilijn en de verdieping van het kanaal Gent-Terneuzen in 1885 zorgde er

Naar aanleiding van de staking die in maart 1886 was losgebarsten in Wallonië had het leger op de opstandige arbeiders geschoten en doden waren gevallen. De Gentse socialistische voorman Edward Anseele had hierop gereageerd met een ‘brief’ in de krant Vooruit waarin hij de soldaten opriep niet op de stakers te schieten. Hij werd hiervoor tot zes maanden gevangenisstraf veroordeeld.

[LES GRÉVISTES À LA VERRERIE BOUGARD, À ROUX - OPENEDITION.ORG]

⁵ In Avanti, s.a.: 419.

⁶ De Witte, 1898: 149.

⁷ In Gysseling, 1954: 47.

voor dat Gent bereikbaar werd voor heuse zeeschepen:

In het begin der maand December 1885 stoomde het engelsch vaartuig Watlington de Gent-sche haven binnen, met eene lading van 5350 balen katoen. Het schip was 84 meters lang, en 36 engelsche voeten breed. De gebeurtenis werd feestelijk gevierd; onder kanonschoten en het gelui der klokke Roeland werd de kapitein verwelkomd door het gemeentebestuur, dat hem eene herinneringsmedalie overhandigde.⁸

Edmond De Kremer: 'Socialiste!'

Deze evolutie had er voor gezorgd dat de buurt van de Ham een aantrekkingspool was geworden voor iedereen die leefde van het 'maritieme wezen' en hiertoe behoorde de verloofde van Marie Thérèse Anseele: Edmond De Kremer. Hij was op 15 april 1852 te Antwerpen geboren als zoon van bakker Nicolaus en dienstmeid Marie Thérèse Colen, beiden reeds overleden op het moment dat Edmond zich in Gent kwam vestigen.⁹

In de 'royaliteit'¹⁰ werden deze bakker en dienstmeid echter een matroos en een squaw: *l'une de mes grand-mères était une authentique Peau-Rouge, dont s'éprit un matelot flamand, qui lui fit trois enfants et l'abandonna. Sans les religieuses qui réunirent la somme nécessaire pour le paiement de son voyage, jamais elle n'aurait retrouvé mon grand-père,*

8 Avanti, s.a.: 429.

9 Nicolaus De Kremer was op 17 juli 1872 te Leopoldsborg overleden (geboren op 6 augustus 1810 te Antwerpen); Maria Thérèse Colen overleed op 21 juli 1873 te Leopoldsborg (geboren op 22 augustus 1818 te Antwerpen). Het gezin kende in totaal zeven kinderen, vier meisjes en drie jongens.

10 Deze term, als *Ray-aliteit* geschreven, werd voor het eerst gebruikt door Doreen Gaublomme (in Gaublomme & Tavernier, 1989: 9). De term slaat op het omvormen door RDK van de banale 'realiteit' tot 'mythische / mythomane' proporties of de 'royaliteit'.

qui l'installa à Anvers, et lui fit encore treize enfants, dont mon père.¹¹

Korte tijd later vertelt RDK dit verhaal in een andere versie in *La Libre Belgique*¹²:

Il me raconte que mon grand-père était charpentier à bord d'un rafiote, qu'un jour ayant trop bu ou chapardé, il mit 'sac à terre' aux U.S.A. Des Soeurs le recueillent. Dans leur couvent, il y a une petite servante Peau-Rouge, pas Dakota: Sioux. Même pas Sioux: métisse. Il se marient, ils ont beaucoup d'enfants. Trop au gré du grand-père qui repasse l'eau, mais à peine est-il à Gand de quelques jours, que sa métisse elle l'y rejoint. Treize enfants qu'ils eurent. Les garçons devinrent matelots et pour la plupart, s'en retournèrent aux Amériques. Mon grand-père fut tué dans une rixe.

Eén van de dertien kinderen was dus binnen de royaliteit zijn vader. RDK vervolgt:¹³

Mon père naviguait ou avait navigué sur un navire assurant une ligne presque régulière: Gand-Liverpool, Gand-Manchester. Il n'avait guère voyagé au long cours. Peut-être avait-il fait deux, trois voyages? Certainement pas plus. C'était un homme très taciturne, que repassait régulièrement à la maison, une fois tous les quinze jours.

In de realiteit was zijn vader de zoon van aangehaalde Antwerpse bakker en dienstmeid, die naar verloop van tijd zijn geluk gezocht had in het in volle expansie zijnde Gent, alwaar hij aangeworven was als bediende bij het Maritiem Spoorwegstation. Op zijn weg had hij Marie Thérèse Anseele leren kennen, werkzaam als onderwijzeres in het stedelijk onderwijs, en op 18 augustus 1883 huwden ze. Marie Thérèse was, zoals Edmond, in 1852 (en wel op 19 maart) geboren en was het

11 RDK in *La Flandre Libérale*, 11/12.02.1961.

12 Editie van 25 mei 1961.

13 RDK in Truchaud & Van Herp, 1980: 55.

derde kind van de Gentse schoenmaker Jan¹⁴ Anseele en de bottinesstikster Rosalia (Rose) Washer;¹⁵ hij was ongeletterd, zij was ‘geleerd’ zoals men toen zei: ze kon de krant spellen. Daar de eerste twee kinderen vroeg gestorven waren, was Marie Thérèse de oudste van een gezin dat vervolgens uitgebreid werd met vier zonen: Edward, Alfons, Frans en Richard.

Vooraf Edward had tot dan toe van zich laten horen. Op zijn achttiende was hij namelijk lid geworden van de Internationale,¹⁶ dit tot groot ongenoegen van zijn ouders:

Ze zullen u nog met een koorde aan uw en hals, door de straten van de stad sleuren, gelijk Artevelde, voorspelde Roseken, die blijkbaar niet sterk in de geschiedenis was, maar het nochtans goed meende met haar zoon die zij reeds de slechte weg zag gaan,¹⁷ waarna vader Anseele instemmend knikte.

Ondanks deze waarschuwing ging Edward zijn weg en werd de SM Vooruit opgericht, die zich in 1883 vestigde op het Garenplaatsken (het huidige Edward Anseeleplein).

Aldaar werden in de eerste plaats roodgloeiende bakkersovens draaiende gehouden en het gebeurde, zoals het voorzien was. ‘Vooruit’ werd in weinige maanden de voornaamste bakkersmaatschappij der stad. De oude samenwerkende maatschappijen smolten als sneeuw voor de zon en met den bloei van ‘Vooruit’ begon ook de socialistische beweging te herleven.¹⁸

14 Jan was de roepnaam voor Andreas Joannes Anseele, geboren op 12 november 1822 te Gent.

15 Geboren op 27 mei 1828 te Gent.

16 Specifiek van de Eerste Internationale (officieel: International Workingmen’s Association), een wereldwijd verbond van socialisten, opgericht te Londen in 1864 en ontbonden in 1876, twee jaar na de toetreding van Edward Anseele.

17 Kenis, s.a.: 77.

18 De Witte, 1898: 122.

Edward Anseele triomfeerde, ooit had hij aan Paul (Pol) De Witte toevertrouwd *dat een leven zonder roem en grootheid der moeite niet waard was om te beginnen*.¹⁹

En ook thuis triomfeerde Edward: *Thuis was de tijd lang voorbij, dat de schoenmaker en Roseken Anseele hun spruit tot voorzichtigheid moesten manen. Daar had hij het pleit gewonnen; daar ging men geestdriftig op in zijn strijd; vader en moeder waren fier over hem*.²⁰

Ook zus Marie Thérèse glom van trots, ondertussen werd haar buik dikker en dikker, ze was in verwachting van haar eerste kind.

Op 23 augustus 1884 beviel ze van een dochter, Elvire Marie Nancy. In het bevolkingsregister van die tijd kon de dienstdoende ambtenaar bij vader Edmond niet nalaten te noteren: *socialiste*. Als RDK later meermaals stelt ‘je suis un peau-rouge’, verwees hij hier naar: hij was inderdaad een echte Gentse ‘rode’, geboren en getogen in een socialistisch nest. Dit nest bevond zich op de Ham, korte tijd later kwamen ook Edmonds schoonouders en de nog inwonende zonen zich een paar huizen verder vestigen.

Boreling Raymundus Joannes Maria

In deze straat werd om acht uur ’s ochtends van de achtste juli 1887 het gezin De Kremer verrijkt met een nieuwe boreling, ditmaal was het een jongetje: hij kreeg als namen Raymundus Joannes Maria.

Volgens de kranten van toen brak er een heftig zomeronweer los boven de stad en werd aan de Terplatenbrug het lijk opgehaald van de tienjarige schippersjongen Debaer.

19 De Witte, 1898: 116.

20 Kenis, s.a.: 121-122.

DE 'ONBEWEEGLIJKE MAAND' JULI...

Nu is het een alom bekend feit dat geboren worden in de maand juli geen lachertje is:²¹ *Met recht en reden zegt [namelijk] de Belgische schrijfster Marie Gevers²² dat juli 'een onbeweeglijke maand is, want indien de mensen de graangewassen niet neersloegen, zou men geen verschil zien tussen het begin en het einde van deze maand.* Verder zijn *Vlaamse, Franse en Duitse volkskundigen* het erover eens dat *juli een heidense maand is.* Het is de maand waarin de geheimzinnige sekte van de *Implorants of Smekers in de streek van Carpentras en Vaison op verlaten plaatsen in de bossen vergaderen en een lam aan de goden offerden;* het is de maand waarin de *menseneetster, gravin Bruyère, uit de streek van Issoudun – een vreselijke vrouw met het uitzicht van een verscheurend beest-* op Sint-Jansnacht (12 juli) door een monsterachtige wolf in de duisternis werd gesleurd. Sindsdien is deze nacht *jarenlang een verschrikking geweest; men hoorde het razen van de wind, het gehuil van de wolven en de noodkreten van de menseneetster.* De julimaand is de maand van twee geduchte gesternten: de Kreeft en de Leeuw, de julimaand is – volgens *Anatole Destaing* in zijn *Le Petit bréviaire du cultivateur* (1840)²³ – de maand waarin grote veldheren als *Caesar, staatslieden, avonturiers, opstandigen en gevaarlijke schrijvers geboren zijn.* Deze julimaand is de maand waarin de 'gevaarlijke schrijver' RDK voor het eerst naar adem hapte, de sterren stonden *sous le signe du Cancer, celui des aventuriers et des voleurs.*²⁴

21 Volgende uitwijding over de julimaand is gebaseerd op het artikel 'Juli' in: 'John Flanders over folklore' (1984).

22 Marie Gevers (1883-1975) was een Vlaamse schrijfster die in het Frans vooral heimatliteratuur en gedichten schreef. In een brief aan Urbain Thiry, gedateerd 27 oktober 1960, laat ze hem weten dat ze naast het werk van De Ghelderode ook dat van Jean Ray bewondert.

23 Zowel *Anatole Destaing* (ook in de variant d'Estaing) als de *Le petit bréviaire du cultivateur* zijn nobele onbekenden...

24 RDK in La Meuse, 11.02.1963.

'SOUS LE SIGNE DU CANCER' ...²⁵

Le signe du Cancer, het teken van de Kreeft. Boeken zijn volgeschreven over de gevolgen van geboren worden onder dit sterrenbeeld. Zo weet Wolfgang Reinicke (1979) in zijn 'Handboek voor de beginnende astroloog' ons te melden dat de heerser van het teken Kreeft de Maan is. Zij, geboren onder deze stand van de sterren, hebben er een handje van weg hun medemensen het leven moeilijk te maken daar *de Kreeft-mens zeer gevoelig is voor invloeden van zijn omgeving. Hun veranderlijke stemmingen, die door de steeds veranderende levensomstandigheden nog bevorderd worden, laten hen als een vaandel in de wind, in de stromingen van de tijd waaien.*

Een Kreeft-mens is namelijk een vat vol tegenstrijdigheden: enerzijds *heeft hij behoefte aan huiselijkheid* en zal hij voortdurend met de navelstreng aan zijn geboortestreek verbonden blijven, anderzijds *is hij gewend aan een zwervend bestaan te voeren*, waarbij het gezegd moet worden dat het *Kreeft-type een geboren zeevaarder is*, die het niet kan laten zijn wedervaren te vertellen. Vandaar dat men *in kunstenaarsberoepen veel Kreeften aantreft. Zij hebben daarvoor de vereiste fantasie, gevoelsrijkdom en vormgevoel.*

Voeg hierbij dat Kreeft-mens RDK volgens de Chinese astrologie in het teken van het Varken zou geboren zijn. Zo'n Varken-mens wordt in Suzanne's White's 'Nieuwste astrologie' (1987) omschreven als: *Ze hebben niets en niemand nodig, behalve mateloze bewondering, onwankelbare affectie en gehoorzame devotie van anderen.*

Zelfs indien we niet geloven in de 'beginnende' of de 'nieuwste' astrologie zal het verdere leven van RDK ons toch op zijn minst laten twifelen over de mogelijkheid dat... Zeker

25 Dit gedeelte, inclusief de citaten van Reinicke en White, is overgenomen uit Vandamme, 1996: 5.

Het geboortehuis van RDK in de Gentse Ham

[JAN VANDEMOORTELE]

is dat gedurende gans zijn leven RDKs afgeknipte navelstreng verbonden bleef met de Gentse Ham, tot 1909 officieel in het Frans rue du Jambon (sic!).

'IL PLEUVAIT TOUJOURS SUR LE HAM' ...

In een uitzending van Jean Antoine op de RTBF²⁶ herinnert RDK zich *qu'il pleuvait toujours sur le Ham, comme dans un livre de Simenon*.²⁷ In het verhaal 'La Main de Goetz von Berlichingen'²⁸ wordt het een *rue sans joie* waar er slechts op zondag beweging is, en wel ('Le Grand nocturne'²⁹) *à l'heure où les vieilles*

26 'Jean Ray le ténébreux', 17.09.1965.

27 Georges Simenon (1903-1989) was de schrijver van 136 psychologische romans en is bij het grote publiek in de eerste plaats gekend als de auteur van 75 romans en 28 korte verhalen waarin Jules Maigret, commissaris bij de Police Judiciaire te Parijs, de hoofdrol speelt.

28 Voor het eerst verschenen in de verhalenbundel 'Les Cercles de l'épouvante' (1943).

29 Voor het eerst verschenen in de gelijknamige verhalenbundel (1942).

du Ham, gonflées dans leurs gros capuchons de soie noire, se rendaient aux vêpres de Saint-Jacques, en in 'Het Zwarte eiland'³⁰ wordt het: De Ham en de aanpalende straten waren doods en verlaten, maar ze behoorden tot de achterwijk en dat trok hem aan.

In deze lange eentonige straat, ampertjes verlicht door twee zotte gasvlinders³¹ hadden zijn ouders zich dus gevestigd na hun huwelijk en was RDK in het huis nr. 86³² ter wereld gekomen op 8 juli 1887. Het was *une grande et vieille maison, si grande que j'étais convaincu de pouvoir m'y égarer au cours de mes désobéissantes incursions aux étages interdits. Elle existe encore aujourd'hui, mais sur elle pèsent le silence et la poussière de l'oubli, car il n'y a plus personne pour l'habiter avec amour. Deux générations de marins et de voyageurs y vécurent et, comme le port est proche, l'appel des sirènes s'y marie avec les immenses résonances des sous-sols et les échos appauvris de la rue sans joie qu'est le Ham*.³³

Vanuit deze woning trok vader De Kremer op 9 juli 1887 naar het huis van zijn schoonouders op de Ham en vond zijn schoonbroers Alfons en Edward bereid samen met hem naar de Burgerlijke Stand te stappen om 'den kleinen te gaan aangeven'.

Schoonbroer Edward had ondertussen een samenwerkende maatschappij (Vooruit), een krant (zelfde benaming) en een partij (Belgische Werkliedenpartij) opgericht. Van lokale 'hero' was hij uitgegroeid tot nationale

30 Verschenen in 1948 bij Altiora, Averbode.

31 RDK in Het Volk, 20.08.1948.

32 Huidige nummering: 48. Op de gevel van dit *immense et sombre maison* ('Mon Fantôme à moi' in 'Le Livre des fantômes', 1947) werd begin november 1989 een gedenkplaat aangebracht.

33 RDK in 'La Main de Goetz von Berlichingen'. RDK overdrijft wel met zijn beschrijving van het huis. In de praktijk was het een modale burgerswoning (toen 'bediendwoning' geheten), opgetrokken in 1879, dus een nieuwbouw...

'held'. Hij was een 'icoon' van de 'rode strijd' geworden. Zijn populariteit was niet meer te stuiten. In 1888 schildert James Ensor 'De Intrede van Christus in Brussel', een immens doek van 2,59 bij 3,31 meter, waarop, tussen een wervelende massa van lachende maskers, Christus kijkt naar een politieke betoging onder het opschrift *Vive la sociale*. Op één van de meegedragen pancartes stond oorspronkelijk *Vive Anseele et Jésus*³⁴... Edward is 'God' geworden.

*De werkstaking en de hongersnood,
Brak uit in 't Walenland;
Anseele riep: "geeft hulp, geeft brood,
Richt daar uw broederhand!"
Zijn blik doorboordde dorp en stêe,
Zijn stemme klomk alom;
En 't brood dat vloeyde als eene zee
Een echte manna stroom.*³⁵

34 Later overschilderd door James Ensor.

35 Karel Waeri: 'Aan den Volksvriend Ed. Anseele bij zijn invrijheidstelling opgedragen'.

HOOFDSTUK 2

OPGROEIEN BIJ GENTSE 'COMMUNARDS'

Anseele was 'God' geworden en de Nederlandse socialiste Nelly Van Kol omschreef hem en zijn volgelingen als *echte apostelen en martelaren; zij doen mij steeds denken aan de eerste christenen, die vervolging en marteldood trotseerden voor hun overtuiging*.³⁶

Moeilijk kregen ze het toen in de zomer van het jaar 1888 'agenten' van de Argentijnse Republiek in België arbeiders kwamen ronselen. Door deze landvlucht zag de socialistische beweging haar kiespubliek letterlijk vertrekken: *'t Werd een echte uitwijkingskoorts. Van uit steden en dorpen kwamen zich talrijke familiën aanbieden op de kantoren der vreemde agenten;*

36 In Kenis, s.a.: 172-173.

James Ensor, 'De Intrede van Christus in Brussel in 1889' [J. PAUL GETTY MUSEUM, LOS ANGELES]

*de Belgische regering verleende zelfs trein aan half geld tot Antwerpen, aldus het genoegend uitdrukking, zich op zulke gemakkelijke wijze te kunnen ontmaken van loonslaven, die anders misschien weldra hunne stem zouden verheffen om verbetering in hun hachelijken toestand te vragen.*³⁷

In de krant Vooruit bezwoer men de arbeiders om hier te blijven en in aanwezigheid van de secretaris van den algemeenen consul der Argentijnsche Republiek zong men tijdens een meeting op het Garenplaatsken op 5 november 1888:

*Wij gaan niet mee naar Argentina,
Wij willen werken, leven;
Vereenigt u, en helpt ons, ja,
Naar Recht en Vrijheid streven.*³⁸

Misschien bevond zich tussen het publiek wel grootvader Jan Anseele, met op zijn arm zijn eenjarige kleinzoon Raymond. Jan en Rose hadden namelijk de taak op zich genomen de 'kleinen' bij zich te houden, terwijl zijn ouders uit werken gingen.

Een royalistische versie

In een aantal columns komt RDK later met veel liefde op beide grootouders terug en dicht hen, zoals die aan vaderszijde, een eigen plaats toe in zijn mythische biografie.

Zo werd Rose een Engelse die gevochten had in 1848 op de barricades van Parijs, de stad waarin ze kennis gemaakt had met een andere 'communard': Jan, een Gentse arbeider die daar verzeild was geraakt dankzij een 'tour de France' die hij had ondernomen. Na de gevechten zouden ze getrouwd zijn.

³⁷ Avanti, s.a.: 455.

³⁸ In Avanti, s.a.: 455.

DE 'TOUR DE FRANCE'

Deze 'tour de France' was een gekend fenomeen bij de Gentse ambachtshuizen: in Frankrijk gingen ze zich verder gaan bekwamen in hun vak. Over dit fenomeen schreef RDK in de krant De Dag³⁹ een zesdelig, geromantiseerd verslag, waarin hij het alter ego van grootvader Jan Anseele laat opduiken en dit in gezelschap van den Bruut.

Ze wonen te Parijs in de volkrijke Faubourg St. Antoine en wel op het zesde verdiep onder de pannen, 's morgens ligt de sneeuw op hun bed'. Al snel is hun vlierinkje [-] meestal vol werkloze Gentenaars; wie geen stoel vinden kan om op te slapen, legt zich maar op den plankenvloer: 't is er in alle geval beter dan onder de bruggen van Parijs.

Eten wordt broederlijk gedeeld en Jan Anseele, geassisteerd door zijn 'luitenant' den Bruut, staat er voor gekend dat hij steeds onbaatzuchtig in de bres springt voor zijn kameraden: *ontstaat er een geschil tusschen patroons en werklieden, hij gaat de zaak bepleiten en dikwijls weet hij ze te winnen.*

Al snel krijgt hij de bijnaam Jan de Muile, omdat hij zoodanig goed 'de mule' had.

Het was, nog steeds volgens RDK, in Parijs dat zijn grootvader zijn grootmoeder leerde kennen:

Rose Washer was eene mooie brunette van Engelsche afkomst, haar vader een mahoniehoutzager uit Londen, had er het jolige havenkwartier van Wapping moeten verlaten, slachtoffer der eerste zaagmachines die in Engeland waren uitgevonden. Ze was mutsenbrodeester, won goed haar brood. Al snel kunnen beiden het goed met elkaar vinden en Rose stond nevens haren verloofde, de arme Gentenaars knap terzijde.

³⁹ Deze 'reportages' verschenen op 15, 18, 23 en 30 oktober 1935 en op 20 november en 5 december 1935. Alle citaten met betrekking tot dit item zijn hier uit afkomstig.

OP DE BARRICADE!

Ondertussen pakten zich echter donkere wolken samen boven Parijs: meer en meer zette namelijk *eene vinnige burgerij* [-] *zich heimelijk* [af] *tegen den al te democratische vorst, Philippe Egalité*.⁴⁰ Vooral de arbeiders, en zeker de vreemde, worden er het slachtoffer van en stelselmatig uit de werkhuizen geweerd. Jan de Muile en Rose, kunnen echter, samen met den Bruut, overleven doordat ze veelgevraagd stielmannen zijn.

Men leeft met eene soep van 'een sou' der Hallen, voor hetzelfde geld mag men uit den grooten ijzeren pot die in open lucht aan 't koken staat, – [à] la fortune du pot – een stukje vleesch of een einde worst visschen. Vooral 's zondags amuseren ze zich: dan gaan ze naar het bourgeoiswandelpad Robinson *de mooi-gekleede dames en heerschappen uitjouwen en de restjes wijn uit de glazen en karaffen weggappen.*

40 RDK haspelt hier een aantal historische feiten door elkaar. Vooreerst had de opstand niks te maken met de *democratische vorst, Philippe Egalité*. Deze laatste leefde namelijk van 1747 tot 1793 en was geen Franse vorst maar de hertog van Orléans en Valois. Niettegenstaande hij de Franse Revolutie had ondersteund, werd hij toch ter dood veroordeeld en vervolgens onthoofd. De ironie van het lot wilt dat zijn zoon, Louis-Philippe (1773-1850) in 1830 tot koning van Frankrijk wordt uitgeroepen en dit nadat de Julirevolutie het onderdrukkende regime van Charles X had omvergeworpen. Hij kreeg de officieuze bijnaam van 'Burgerkoning' ('Roi Citoyen'). Aanvankelijk was zijn bewind democratisch te noemen, na verloop van tijd begon de middenklasse tegen hem in opstand te komen, wat leidde tot de Februarirevolutie van 1848, waarna de vorst troonsafstand deed en de Tweede Franse Republiek werd uitgeroepen. Deze richtte de 'Ateliers Nationaux' op waarvan een 110.000 Franse arbeiders rechtstreeks of onrechtstreeks voor hun broodwinning afhankelijk waren. Tegenstand binnen de Republiek zorgde er echter voor dat deze 'Ateliers' al snel afgeschaffd werden, waarna de voormalig tewerkgestelden der Ateliers op 23 juni 1848 op straat kwamen en er een oproer uitbrak in Parijs, waar her en der barricades werden opgeworpen. Reeds op 26 juni van dat jaar werd de oproer bloedig neergeslagen, tussen de 3000 en 5000 opstandelingen kwamen om.

Beleg van de barricade opgetrokken te Parijs aan de Faubourg Saint-Antoine. Binnen de royaliteit hebben Jan en Rose Anseele, RDKs grootouders langs moederszijde, hier als 'communards' gestreden [PARISREVOLUTIONNAIRE.COM]

Dan barst het onweer los boven de wereldstad. De arbeiders komen in opstand tegen de burgerij. Hiervan geeft RDK, onder de kop *Op de barricade!*, een uitermate levendig verslag: *De barrikade is opgeworpen aan een uitkant van het Faubourg St. Antoine. Ze verspert eene enge duistere straat. Waarom? Dat weet niemand, ze is er, en dat is voldoende. Heeft ze eene strategische waarde? Waarschijnlijk niet, maar ze is heilig en de faubouriens zullen ze weten te verdedigen.*

Daags te voren, zijn drie politiepeurhonden in lange frak met slingerpanden, hoogen hoed en dikken knuppel, in een der huizen binnengedrongen om er twee revolutionairen aan te houden. Zijn het muiters? Weliswaar gromt het kwaad rond het Elyseum en de Place de la Concorde, maar van omwenteling is er nog zoo goed als geen spraak. Maar plots is de volkswoede opgelaaid: een der "mouchards" wordt doodgeschoten, de anderen, deerlijk gehavend, hebben zich kunnen uit de voeten maken. Een uur later is de barrikade opgericht.

En daar komt van alle zijden het nieuws, dat dergelijke barrikaden overal als paddestoelen uit den grond rijzen.

Een verwoede kreet stijgt uit den volksmond: men wil de werklieden uithongeren, ze in den

kerker werpen, ze vermoorden!

Hoe komt Jan Anseele aan zijn wapen? Misschien weet hij het zelf niet, in alle geval heeft hij op een zeker oogenblik een snaphaan in handen.

Daar klinkt de noodkreet: de soldaten!

Een ver salvo weerklinkt, men hoort kreten van afgrijzen.

– A moi les compagnons! roept Jan.

Daar staan ze allen, midden hunne Fransche broeders, en als een peleton bereden politie den hoek omdraait, knallen de snaphanen en nadat een paar hunner uit den zadel zijn getuimeld, verhaasten zich de ruiters naar min gevaarlijke oorden den wijk te nemen.

Tegen wie vechten de mannen der barricaden? Weten ze 't zelf wel? Is het tegen soldaten, tegen medemenschen? Denkelijk niet, maar wel tegen een spook: dat van eene hatelijke burgerij, van een alvermogene patroonschap, tegen eene bedreiging van werkloosheid en uithongering. De barricade houdt stand, en weert verscheidene malen de aanvallen der soldaten en politie af.

Een paar schoten vallen langs den kant der munitiers, die zich goed weten te verschansen, maar de soldaten ruimen niet, integendeel, ze schijnen vast besloten, de versperring in te nemen en trekken reeds den blanken sabel.

Daar klinkt een luide uitroep, en eene donderende stem verheft zich boven het gewoel.

– Houdt u kloek, Jan!

De stem heeft in 't Vlaamsch geklonken.

En Richard Danvers⁴¹ met een troep Lyonsche werkgezellen, komt aanstormen en ze schieten hunne snaphanen af.

Voor heden was de barricade gered, en alzoo vond Richard Danvers zijn stadsgenoot Jan Anseele en zijn oude reismakker den Bruut weer.

41 Richard Danvers (correct: Richard D'Anvers) is geen fictieve figuur. Hij was op 18 augustus 1883 één van de vier getuigen op het huwelijk van de ouders van RDK. De andere getuigen waren: Edward Anseele, Rombaut Washer en Octave Soudan (deze laatste was een kunstschilder die behoorde tot de Tweede Latemse Groep).

TERUG IN GENT

Uiteindelijk zal de barricade dan toch vallen en, na nog even meegevochten te hebben te Risquons-Tout,⁴² werd de terugtocht naar Gent ondernomen. Aldaar vestigden Jan en Rose zich, samen met Richard Danvers, in de Lange Penitentenstraat (huidige Sint-Amelbergastraat):

Het straatje was zooals het thans nog is, lang, smal en donker. Het huisje, dat schoenmaker Jan Anseele met zijn talrijk gezin bewoonde, was een woonst zoals Dickens⁴³ er placht te beschrijven. Met grauwe muren, gore vloersteen en steeds geurend naar koffie en poreisoep. De vensters gaven gedeeltelijk op het vaardeken⁴⁴ uit [...]. Boven woonde kleermaker Richard d'Anvers, aldus RDK in de krant De Dag van 24 maart 1935⁴⁵.

In de editie van 19 februari 1939 van deze krant keert RDK nog even terug naar deze woonst van zijn grootouders:

Onlangs gingen we eens door de Lange Penitentenstraat om nog eens naar het huisje te kijken waar hij [Edward Anseele] geboren werd. Het was op een triestige grauwe namiddag en geen kat was te zien. Heel in de verte aan Sint-Jacobs roept een zandboer op klagelijke toon zijn waar. Veel verbeelding hadden we niet nodig om ons drie kwart eeuw achteruit

42 Opnieuw speelt RDK met de feiten. Nadat hij Jan Anseele eerst (getuige de vermelding dat Jan en zijn kompanen stelselmatig uit de werkhuizen werden geweerd) laat strijden te Parijs van 23 tot 26 juni 1848, laat hij hem vervolgens deelnemen aan de slag bij Risquons-Tout, die reeds op 29 maart van dat jaar had plaatsgevonden... Deze slag was het gevolg van een 1200 Belgische 'expats' die vanuit Parijs waren vertrokken om de revolutie van aldaar over te laten waaien naar België. Ze zullen het niet halen.

43 Charles Dickens (1812-1870) was de chroniqueur van het leven in de grootstad Londen middenin de industriële revolutie tijdens het Victoriaans tijdperk. Zijn oeuvre zal een grote invloed op dat van RDK uitoefenen.

44 Met het vaardeken bedoelt RDK de toen nog openliggende Ottogracht. Deze gracht werd in 1872-1873 gedempt.

45 'Uit den jongentijd van E. Anseele. Uit het zonnige verleden' (John F.).

te plaatsen want 't was alsof in de grijze deemstering de genius van het verleden was blijven stilzitten en de jaren onopgemerkt hadden laten voorbijgaan. De rode vuurglimp achter de gordijnen werd hij niet opgewerkt door moeder Rose omdat het koffie-uurtje nabij was? Dat verre getik van de hamer, was het vader Jan Anseele niet die vlijtig aan zijn leest zat? De hete geur van tabak, kwam hij niet uit de pijp van de beroemde Richard Danvers, de gewezen leider van 'de Tour de France' der reizende ambachtslieden?

Wanneer beide mannen niet aan het werk waren, dan kon men hen vinden in de (verdwenen) herberg De Koekoek, die gelegen was rechtover de Sint-Machariuskerk. Daar kwamen in de laatste april dagen de 'anciens' van de 'tour de France' bijeen – Jan Anseele, Dees Ottevaere, Pier Vanden Bossche, den Bruut, Richard Danvers – om jongelingen die in hun voetspoor wouden treden met raad en daad bij te staan:

De jongelingen die vóór dit 'Sanhedrin' verschenen, waren niet al te zeer op hun gemak, want de raadgevers rekenden het zich als een plicht, hen de toekomst niet al te rooskleurig voor te schilderen.

Voor Jan Anseele was gevreesd, daar hij een vreselijke physionomist was: ontbrak het de nieuwelingspijlen, stonden zijn ogen flets, verried zijn vluchtende kin karakterloosheid of gemis aan vastberadenheid, dan liet hij niets onverlet om hem te ontmoedigen, en aldus bewees hij hem de gewichtigste dienst van zijn leven.⁴⁶

46 RDK in Het Volk, 20.05.1948. Trouwens ook RDK was een vreselijke physionomist, een willekeurig voorbeeld: *Het gezicht dat onder een wijden flaphoed uitkwam, was oud en geel, de neus boog zich tot over de lippen naar de spitse kin. Een breede mond sneed als een sabelhouw door de tanige rimpelige wangen en grijsde aanhoudend.* (Bravo!, 13.11.1937: 'De Gouden slang')

Een realistische versie

Misschien keek Jan Anseele ook wel eens naar de 'physionomie' van zijn kleinzoon, maar het zal wel met de vergevende liefde van een grootvader geweest zijn. Rondhuppelen in de Lange Penitentenstraat heeft RDK echter nooit gedaan: drie jaar voor zijn geboorte waren zijn grootouders naar de Ham verhuisd.

DE 'TOUR DE FRANCE'

Dat Jan Anseele als ambachtsman een 'tour de France' gemaakt heeft, kan kloppen. Ook bij Paul Kenis⁴⁷ treffen we dit verhaal aan: *In zijn jonge jaren was hij naar Parijs getrokken om het fijne van zijn ambacht te leren; hij werkte er bij de beste meesters en mocht een uitstekend werkmansman genoemd worden, een die zijn stiel tot in de puntjes verstaat.* Een bijkomende reden om naar Frankrijk te trekken was dat Vlaanderen in de jaren 1846-1848 gebukt ging onder een zware hongersnood en de toestand was rampzalig: van 20e Maart tot 7e Oogst 1846 werden aan 9953 huisgezinnen 872,612 kostelooze broodkaarten gegeven; de tarwe werd aan verminderden prijs verkocht. Niets kon echter verhinderen dat de bevolking tot gewelddaden oversloeg, en gedurende twee dagen een groot aantal bakkerijen plunderde, plundering die naderhand de stad tot het betalen van 15,000 franken schadevergoeding verplichtte. De voedingskrisis en de aardappelziekte hadden ook het ontstaan der typhuskoorts voor gevolg; voor 1847 overtrof het aantal overlijdens het getal geboorten; op eene bevolking van 105,155 inwoners, ontvingen 33,616 personen steun van het Bureau van Weldadigheid.⁴⁸

De fabrieksarbeiders waren de eerste slachtoffers, maar ook de ambachtslui – waartoe Jan Anseele behoorde – werden zwaar getroffen.

47 Kenis, s.a.: 42.

48 Avanti, s.a.: 109.

De Vlaamse volksschrijver Eugeen Zetternam⁴⁹ schreef hierover: *Het werk begint te slabbakken. Binnen weinige weken weet ik waarlijk niet meer waarvan te leven. [...] Ik lig bijtijden in mij zelve te tieren, dat ik, door werken afgemat zijnde, mijne hersenpan zoo dof als eenen bekroesden pot gevoel. De arbeid vreet alle mijne krachten op en ik heb zelfs de macht niet wezentlijk te denken. De wil is er wel om het te doen, de kracht ontbreekt.*⁵⁰

Je zou voor minder naar Frankrijk trekken...

OP DE BARRICADE!

Dat de grootvader van RDK zijn aanstaande zou hebben leren kennen in Parijs, de Engelse Rose Washer, is echter volledig een product van RDKs fantasie: Rose is even Gents als haar man. Ook dat Jan op de Parijse barricades zou hebben gestaan is twijfelachtig. Paul Kenis⁵¹ relateert dit verhaal als volgt: *Jan Anseele werkte nog te Parijs, toen daar in Februari 1848 de omwenteling uitbrak. [...] Maar hij was met een flinke dosis gezond verstand begaafd, zodat hij spoedig bemerkte welke wolken er samenpakten. Voor een arbeider, een vreemdeling bovendien, werden de toestanden ongunstig in de Franse hoofdstad. Met een paar landgenoten, die daar eveneens werkzaam waren, keerde hij in de eerste dagen van Juni naar het vaderland terug.*

Wel schijnt het dat hij, wat volkomen met zijn temperament overeenkomt, niet onsympathiek tegenover de gebeurtenissen stond. Zijn verblijf in de wereldstad had hem met de daar onder de arbeiders heersende stromingen doen kennis maken, en ofschoon geen revolutionair, had hij vooruitstrevende gedachten opgedaan. [...] Vader Anseele [-] was te Parijs republikeins ge-

49 Eugeen Zetternam was het pseudoniem van Judocus Diricksens (1826-1855). Hij was de eerste in de Vlaamse literatuur om de sociaaleconomische positie van de arbeiders te portretteren en aan te klagen, wat het schrijvendst tot uiting komt in zijn roman 'Mijnheer Luchtervelde'.

50 Zetternam in Avanti, s.a.: 111.

51 Kenis, s.a.: 43.

zind geworden, en zou ook later deze gedachten niet verloochenen.

Nu kan Jan Anseele wel degelijk 'barricades' gezien hebben: de golven van de Parijse revolutie bereikten namelijk ook Gent. In de 'Gedenkbladen' van Willem Rogghé⁵² lezen we hierover: *In de eerste dagen bleef alles te Gent rustig. Het gouvernement nam maatregelen van voorzorg. De kanons werden op de citadel en op andere toen nog bestaande wallen uitgezet, met den mond naar 't Zuiden. De soldaten werden binnengeropen [...]. Rond half Maart begonnen volkshoopen, meestal uit werklieden, doch ook kwajongens, bestaande, de straten te doorlopen, onder de kreten van "Vive la République! Vive la garde nationale!" Kasseien werden op de Vrijdagmarkt uitgedaan, lantaarns uitgeblazen en eene bende ging naar de Bestormstraat, waar in het Jezuïetenklooster al de ruiten werden verbrijzeld. [...] Erge woelingen hadden ook op den Kouter plaats. [...] De overheden toonden veel ijver in het beteugelen van alle oproerige pogingen.*

Waarom RDK zijn grootvader per se op de 'barricades' wilt laten strijden, verklaart hij in de krant De Dag van 23 november 1935:

In die dagen wordt bij Jan Anseele de zucht wakker naar ontvoogding der werkende massa, die later door zijn zoon zal worden verwezenlijkt. Hij voelt er eerst alleenlijk den drang van. Hij droomt van een soort machtige eendracht der arbeiders tegen de patroonschap.

RDK zit hier duidelijk op dezelfde lijn als Paul Kenis: het revolutionaire elan van oom Edward moet ergens ontsproten zijn en volgens RDK was dit bij Edward reeds vroeg aanwezig; in één van zijn vele columns waarin hij herinneringen aan oom Anseele aanhaalt, noteerde hij: *Van kleinsaf was hij de wreker der vervolgenden en zwakken, sterk gespierd en daarbij lenig*

52 Rogghé in Avanti, s.a.: 119.

als een kat, was hij een vervaarlijke vechtersbaas [...]. Oneerlijkheid in 't spel kon hij niet uitstaan en vooral niet in een strijd [...]. Zijn geliefkoosd spel was 'roover en gendarm', maar nooit wilde hij gendarm zijn, wel roovershoofdman.⁵³ In de krant Het Volk van 3 november 1960 heeft hij hiervan een voorbeeld uit de lagere schooltijd van Edward Anseele⁵⁴:

Een der meesters was een streng heerschap die de wijsstok vooral gebruikte om er de jongens mee af te rossen.

Hij had voor gewoonte bijna elke morgen de klas te beginnen met enige flinke porties 'stoksaus' uit te delen, om de jongens op voorhand stil en braaf te leren zijn.

Op zekere morgen toen hij er weer mee zou beginnen, klonk opeens een bevel: Kloefen uit!

En plots stond gans de klas in 't verweer, met de kloefen dreigend opgeheven.

– Gij, meester, ge n'hebt maar iene stok en wij hen elk twee kloefen, klonk het toen weer, uit de mond van de rebellen-aanvoerder, die niemand anders was dan... Edward Anseele.

TERUG IN GENT

Het moge duidelijk zijn dat RDK duchtig heeft meegeschreven en -gewerkt aan 'de mythe Anseele', zoals hij later zijn eigen rayaliteit zal lanceren. In de praktijk waren RDKs grootouders absoluut niet zo progressief als hij hen wil laten uitschijnen (denk terug aan de opmerking van moeder Rose met betrekking tot het prille engagement van hun zoon binnen de Internationale). Meer zelfs, aanvankelijk waren ze katholiek en conservatief, zoals zovelen op dat moment. Zo komen we door Paul Kenis te weten dat Edward Anseele een tijdje *missendienaar in de Sint-Jacobskerk*⁵⁵ is geweest, wat bevestigd wordt door Robert Rock in zijn studie rond Gustaaf

Eylenbosch, later één der grote politieke tegenstanders van Edward Anseele en te situeren in het katholieke kamp. Uit die studie komen we tevens te weten dat Edward Anseele samen met Gustaaf Eylenbosch de Zondagsschool Sint-Vincentius aan de Steendam volgde⁵⁶ en Edward kon zo *ingekeerd zijn en in zijn hoofd te prakkezeren lopen dat iedereen dacht, ook omwille van zijn broske, dat hij ging pater worden*. Van revolutionair elan was noch geen sprake, integendeel: volgens nog steeds Robert Rock zou Edward Anseele mischien wel de aanstoker geweest zijn om de anarchist Eugeen Vander Meulen, alias Baard Vermeulen, een lesje te leren toen die in zijn satirisch blad, Het Volksblad, twee leraren van de Zondagsschool (*de oude heer Dullaert en de Broeder lesgever*) beschuldigd had van pedofiele praktijken ten opzichte van een *gebrekkelijke jongen van het patronaat*.⁵⁷

⁵⁶ Rock, 1954: 48-51.

⁵⁷ Rock (1954: 50-51) omschrijft de actie tegen Baard Vermeulen als volgt: *Die Zondag dan waren de grootsten van het patronaat present. Er was iets onheilspellends in hun houding. Sommigen hielden zelfs een stok achter de rug. Zingend trok de groep de stad in, recht naar de Glazenstraat waar Baard Vermeulen spotprenten uitgestald had gericht tegen mijnheer Dullaert en het patronaat. Gekomen vóór de winkel ging een afvaardiging stoutmoedig binnen en sommeerde de Baard cito presto de spotprenten in te trekken, zo niet... Baard Vermeulen aarzelde geen moment, want buiten stonden de anderen te zingen en te jouwen dat de ruiten van het gazettenwinkelke er van rammelden. Onder gejuich en ahoe-geroep werden de spotprenten bemachtigd en als trofee meegenomen, juist bijtijds want aan de hoek van de Brabantdam kwam de politie reeds opdagen. De jongens zetten het op een lopen en de politie had het nakijken. Volgens de afspraak had er in de loop van de week een nieuwe samenkomst plaats om de strafexpeditie te vieren en voor het geval dat Baard Vermeulen, die voor geen vuiltje vervaard was, het zou geprobeerd hebben zijn spel te herbeginnen. Maar de Baard herbegon niet. De toedracht van de comédie was inmiddels uitgelekt. Een achterlijke jongen van het patronaat was door zekere logemannen uitgekocht geworden om mijnheer Dullaert te beschuldigen onzedelijke feiten gepleegd te hebben. Het was een laf en wraakroepend manœuvre te meer daar het een oude man betrof die zijn leven lang aan het welzijn der jeugd had besteed. De zaak dreigde nog vóór de rechtbank te komen daar de h. Dullaert klacht ingediend had wegens laster. De beschuldigers ontsnapten echter aan verdere vervolging op grond van het feit dat de beschuldiging uitgebracht was door een ontoerekenbare!*

⁵³ De Dag, 24.03.1935.

⁵⁴ De scène speelt zich af in de lagere school die gevestigd was in het (verdwenen) Pakhuis op de Korenmarkt.

⁵⁵ Kenis, s.a.: 48.

Deze katholieke achtergrond van zijn grootouders, en zeker die van grootmoeder Rose, zal RDK ook op latere leeftijd blijven beklemtonen. Zo voert hij in zijn columns die hij schreef in het dagblad Het Volk Meetje Rose⁵⁸ steeds ten tonele als een volkscatholieke vrouw, die de ‘mastellentraditie’ nooit zou overslagen hebben of⁵⁹ het wekelijks op dinsdag (en zeker op de derde dinsdag van de maand) te gaan bidden in de nanoen voor Sint-Antonius in zijn kapel aan de Oude Houtlei (*Meestal waren het geen grote mirakels die van de goede Heilige afgebedeld werden*), waarna mastellen gekocht werden door Meetje, die ze verorberde, samen met vijf van haar vriendinnen (*en Martha zegt dat ze goed geboterd zijn want Meetje botert haar mastellen, wat niet overal het geval is*), gezeten aan haar keukentafel, onder het genot van een tas koffie (*van een frank vijf en zeventig de halve kilo*), verhalen vertellend over de weldaden van Sint-Antonius (*Ik had een vals vijf frankstuk ontvangen en kon maar niet te weten komen wie het mij gegeven had. Ik ging op de Houtlei een keersken aansteken, en drie dagen later, vernam ik dat het Petrus Patat geweest was, die het al vier of vijf keren in de gebuurte had trachten uit te wisselen*).

En: *Op de commode neven de H. Moeder Gods onder glazen stolp, staan zes halvekens en een flesje ‘Pompier’ of Elixir d’Anvers.*

Als het moest kon Meetje Rose (*Moeder Roze was een kranige vrouw, met gitzwarte oogen in haar machtigen verstandigen kop, en met spieren als een delver*⁶⁰) echter ook streng zijn, zeker als hij weer eens haar papegaai had geplaagd. Dan bracht ze het spreekwoord van Nand den Bonk in de praktijk, name-

lijk: *Eerst op de broek, tons in den hoek, dat maakt de jongens braaf en kloek*.⁶¹ en terwijl hij in de hoek stond vertelde ze het verhaal van de ‘Pimpesoës’: *Wanneer mijn meetje en grootmoeder er van vertelden, was het niet om ons, kleinen, plezier te doen. Integendeel, want we zaten dan te rillen en bijna te schreien van angst. [...] De ‘Pimpesoës’ waren drie gezusters, mensenschuwe oude vrijsters, die ergens aan de Achterleie in een burgershuisje woonden en angstvallig de omgang met hun buurlieden vermeden. [...] Wanneer ze ’t onderwerp waren van een gesprek met stoute kinderen werden ze voorgesteld als grouwelijke schepsels, die kinderen stalen, ze verkochten aan forekrammers of, als ze hen niet konden kwijt geraken, kookten, braadden of stoofden en ze smakelijk opaten, en, na hun dood, nog steeds op de H. Kerst- en St. Jacobsparochieën bleven rondspoke*.⁶² Je zou voor minder braaf worden...

Tijdens het laatste jaar – 1890 – dat RDK onder de hoede van zijn grootouders doorbracht was in Gent voor het eerst 1 mei gevierd. Oom Anseele had beklemtoond dat het geen ‘strijddag’ maar een ‘Feestdag van de Arbeid’ moest zijn. Vrij kregen de arbeiders nog niet: *’s Avonds werden de werklieden in stoet van de verschillende fabrieken gehaald, en men trok naar de meetingzalen Valentino en Concordia, die in tijds de toehoorders niet slikken konden. In deze wederzijdsche lokalen voerden Anseele en Van Beveren*⁶³ *het woord*.⁶⁴

Het thema van de viering was de eis tot de achtuurenwerkdag, toen een bijzonder radicale eis als we beseffen dat twaalf uur werken regel was en vijftien tot zestien uur zwoegen geen uitzondering. Maar liefst een tienduizend ar-

58 Die, getuige onder meer Het Volk van 20 december 1950, een papegaai als huisdier had.

59 Naar Het Volk, 12.07.1950.

60 De Dag, 24.03.1935: ‘Uit den jongenstijd van E. Anseele. Uit het zonnige verleden’.

61 Het Volk, 20.12.1950.

62 Het Volk, 15.06.1948.

63 Edmond Van Beveren (1852-1897) was één van de belangrijkste medestanders (en in oorsprong inspirator) van Edward Anseele.

64 Avanti, s.a.: 482.

beiders namen deel aan deze eerste 1 mei en uit volle borst zongen ze de 'acht-uren-mars':
Acht uur! Acht uur!
Geen langer arbeidsduur!
Ten strijd!
Komt allen op ten strijd!
Ten strijd,
*voor acht uur arbeidstijd!*⁶⁵

HOOFDSTUK 3

NAAR DE BEWAARKLAS

Naast de 'achturedag' was een andere grote eis van de socialistische beweging het bekomen van het algemeen stemrecht voor mannen. Ook nu was het een radicale eis daar volgens artikel 47 van de Belgische Grondwet enkel die mannelijke onderdanen mochten stemmen die jaarlijks een bepaald bedrag aan belastingen betaalden en dat bedrag, de kiescijns, verschilde van stad tot stad. Dit had als gevolg dat er in België zo'n 116.000 stemgerechtigden waren op een bevolking van 5,5 miljoen inwoners... Om dit te veranderen diende dus de Grondwet gewijzigd te worden.

Ondanks tal van pogingen kwam deze eis pas in een stroomversnelling in 1890 toen de radicaal-liberaal Paul Janson een wetsvoorstel indiende ter wijziging van de Grondwet. Om deze eis kracht bij te zetten werd op 10 augustus van dat jaar een nationale betoging te Brussel georganiseerd. 80.000 personen kwamen er op af. In het park van Sint-Gillis zwoeren ze volgende dure eed: *De arbeiders en democraten van België zweren, zonder onderbreking of rust, te vechten tot dat de dag is aangebroken waarop door de instelling van het Algemeen Stemrecht het volk werkelijk een vaderland zal hebben ver-*

⁶⁵ In Van Goethem, 1990: 53.

Een zeldzame 'snapshot' van de vijfjarige RDK
 (JEAN RAY, BARONIAN & LEVIE, 2009 P. 67)

*overd.*⁶⁶ Hierna zongen alle kelen:
Leve de algemene werkstakingen!
*Wij zullen Leopold zijn hoofd afwringen!*⁶⁷

In deze gespannen tijd wordt RDK in 1890 naar de bewaarklas van de school der Olmstraat (de huidige Kaprijkestraat) gezonden, misschien wat ver van de Ham gelegen, maar niet meer dan normaal: zijn moeder was er werkzaam als onderwijzeres. Er rest ons hier van een foto: de vijfjarige RDK staat vooraan in het midden, centraal tussen tal van andere kinderen en twee volwassenen, één van deze laatsten is zijn moeder, ze staat uiterst rechts op de foto. RDK zelf heeft een baret op het hoofd en kijkt zelfverzekerd in de lens.⁶⁸ Zijn lerares aldaar *dans la première classe* was Albertine De Hovre: *Car Jean Ray avait la fâcheuse habitude de rompre le silence de la classe en claironnant: 'Mademoiselle Albertine, ma*

⁶⁶ In Brepoels, 1988: 40.

⁶⁷ In Kenis, s.a.: 190.

⁶⁸ Tevens kennen we uit deze periode een foto van de vijfjarige RDK.

De leerlingen (waaronder RDK) en de leraressen van de Olmstraat (waaronder zijn moeder) [GAUBLOMME & TAVERNIER, 1989 P.10]

mère prétend que vous avez un très grand nez? Evidemment, la mère de Jean Ray n'avait jamais dit telle chose.

Vous comprendrez aisément le désaccord entre collègues résultant de la remarque de ce petit garnement. D'autant plus que Jean Ray n'avait dit que la stricte vérité, en ce qui concernait le nez de Madame de Hovre du moins. Elle ne lui a jamais pardonné.⁶⁹

De school was er gekomen door een besluit van de Gemeenteraad van december 1886 en dit onder impuls van de liberale schepenen van Onderwijs, Felix Dauge, waarna stadsarchitect Charles Van Rysselberghe het gebouw had neergepoot. RDK kwam met andere woorden terecht in een quasi gloednieuw gebouw. De school was één van de vele resultaten van de progressief liberale Gentse onderwijspolitiek van dat moment en dat

⁶⁹ D'Exsteyl, 1972: 69-70.

zou moeder De Kremer best. Toen ze haar studies had aangevat aan de Rijksnormaalschool van Gent was ze namelijk in contact gekomen met de progressief-liberale ideeën van François Laurent (1810-1887) en die lagen haar wel.

Zo was deze hoogleraar Rechten aan de Gentse universiteit reeds vrij vroeg bekommerd om de lotsverbetering van de (Gentse) arbeiders, en introduceerde zaken als arbeidersopvoeding, schoolsparen en stichten van coöperatieve winkels. Deze ideeën bracht ze mee naar huis en we mogen aannemen dat zij het was die het traditioneel-katholieke gezin Anseele meer en meer naar de progressieve (liberale) kant liet opschuiven.

Volgens Paul Kenis⁷⁰ lag echter een heldendaad van vader Jan Anseele aan de basis van diens kennismaking met François Laurent:

⁷⁰ Kenis, s.a.: 50-51.

toen Jan werkzaam was in zijn atelier in de Sint-Amelbergastraat zag hij een brand uitbreken in de woning van de prefect van het Atheneum aan de overkant van de Otto-gracht. Hij repte er zich naar toe en kon de twee kinderen redden: *Dan, daar hij geen beroepsheld was en de pompiers, die ondertussen waren toegesneld, flink het blussingswerk hadden aangevat, ging hij stillekens naar huis en hernam schoen en spanriem alsof er niets gebeurd was.*

Slechts een paar dagen later kwam de prefect te weten wie de held was die zijn kinderen van de dood had gered, en: *Hij ging persoonlijk de schoenmaker bedanken, en daar hij wist dat deze het niet breed had, wilde hij hem een klein geschenk in de hand stoppen. Maar langs die kant hoorde Jan Anseele niet: hij had enkel gedaan, wat iedereen in zijn plaats zou doen; daarvoor wou hij geen geld aannemen. En daar de ander bleef aandringen: 'Als gij toch volstrekt iets doen wilt, doe het dan voor mijn kinderen...'* En de schoenmaker vertelde hoe hij reeds een oudste dochter op de Normalschool had, en ook aan de jongens graag een behoorlijk onderwijs wou bezorgen, maar ja, zover reikten zijn middelen nu eigenlijk niet. Hierna wendde de prefect zich tot de invloedrijke Laurent en vader Anseeles wens kwam uit: de kleine Edward kon kosteloos onderwijs op de Atheneum genieten, met een beurs in het vooruitzicht, maar (dixit Kenis): *Ook in de andere broers en de zuster bleef hij belang stellen; als zij later degelijke krachten voor het Gentse onderwijs werden, is het deels aan deze mensenvriend te danken.*

Ondertussen waren de besprekingen met betrekking tot de grondwetsherziening naar aanleiding van de eis tot algemeen stemrecht op niets uitgedraaid: op 3 november 1892 had de Grondwetgevende Vergadering het beginsel van het Algemeen Stemrecht verworpen,

hierna was op 8 november Leopold II in het parlement verwelkomd door Paul Janson en konsoorten met de kreet: 'Leve het algemeen stemrecht!'. Men besloot te grijpen naar het wapen van de algemene staking.

Op 16 april 1893 legden 250.000 arbeiders het werk neer, waarvan er zich een 20.000 in Gent ophielden:

Andermaal hebben de betogingen een somber, dreigend karakter; 's avond, als de fabrieken leeglopen in de donkere straten van het Gent uit die tijd, zijn het de drommen zwoegers in werkerskledij; het gestommel van de holleblokken achter de rode vaandels, in het walmende licht van de toortsen: wevers, vlasbewerkers, spinners, dokkers, metaalbewerkers, meisjes uit de 'continues', met een reuk van zweet en jutegaren in de kleren, en luid daarboven uit, het dreigend refrein van de stemrechtmarsch.⁷¹

Een ooggetuige hiervan was de pastoor van de Sint-Jacobskerk, Felix De Veirman, die in zijn 'Liber Memorialis'⁷² noteerde (in zijn beste 'Gensche Frans'):

Le 18 avril de l'année 1893, la ville de Gand était en pleine effervescence: suscitée par les socialistes ayant pour chef et pour âme un paroissien de St.-Jacques, Edouard Anseele, habitant rue du Jambon.

De pastoor werd zelfs betrokken bij deze *effervescence* toen een dertigtal betogers de kerk binnenstormden, op vlucht voor een charge van de ordehandhavers en *les murs de l'église portaient après les traces des balles.*

Oom Anseele had veel te vertellen toen hij terugkwam op de Ham, de net geen zesjarige RDK luisterde met roodgloeiende oortjes.

Nota: 'Gensche Frans' daar de t hier niet wordt uitgesproken in het Gentse dialect.

71 Kenis, s.a.: 189-190.

72 In Verstraeten, 1976-1979 (deel IV): 52-55.